Eebbe Naxariistii janno ha ka waraabiyo

Mahadhadii Abwaankii Caanka ahaa ee Axmed Ismaaciil Diiriye

'Qaasin' oo maanta ku geeriyooday Hargeysa magaalamadaxda

Dalka

S/Laand

Cabdiraxmaan Faarax 'Barwaaqo'

Axmed Ismaaciil Diiriye oo ku magac dheeraa ***Qaasin*** waxa uu ka mid ahaa abwaannada ugu caansan maansooleyda Soomaaliyeed. Suugaantiisu waxay caan ku tahay tayo wanaag iyo tiro goobni. Waxaan, haddaba, isku deyi inaan qoraalkan si kooban oo tafaqyo tiran ugaga hadallo mahadhadii Abwaanka oo geeridiisii maanta la soo sheegay, waxan isku deyi inaan suugaantiisiina wax idinka xasuusiyo.

Axmed Ismaaciil Diiriye "Qaasin"

Qaasin, Alla haw naxariistee, waxa uu ku dhashay magaalada *Mandheera* ee u dhaxaysa magaalooyinka Berbera iyo Hargeysa gu'gu kolkuu ahaa 1933kii. Miyiga ayuu Marxuunku ku barbaaray, ilaa iyo 12 jirkiisiina waxa uu ahaa dabadhoon. Kadib Hargeysa ayaa la keenay hal kaasi oo uu ka bilaabay waxbara shadiisii. Waxaanu wax ku bartay dugsiga Axmed gurey ee ku yaal magaalada Hargeysa kaasi oo waagii hore la odhanjirey S. Thomson. Wax yar kadib ayaa loo beddeley magaalada Burco oo uu waxbara-shadiisii ka sii watey. Wuxuu uga sii gudbey Sheekh. Halkaasi oo ay wax ugu dhigijireen, *Alla ha u naxariisto labadoodaba e, Muuse Xaaji Ismaaciil Galaal iyo Maxamed Jaamac Badmaax.*

Markii uu Marxuunku waxbarashadiisii dhammaystay ayuu u boqoolay dhanka iyo magaalada *Cadan* halkaasi oo ay dad badan oo Soomaaliyeed deggenaayeen kana shaqaysan jireen. Kolkii calanka la qaatay kadib ayuu Marxuunku dalka ku soo laabtay. Waxaanu ka mid noqday shaqaalihii dawladda hoose ee magaalada Burco.

Ma hayo caddayn sheegaysa goortii uu Marxuun Axamed Ismaaciil Diiriye bilaabay maansada iyo maansadii u horreysey ee uu tiriyeytoona. Hayeeshee maansadan hoos ku qoran ayuu curiyey 1957kii. Xilligaasi oo ahayd xilligii uu socday halgankii gobonnimadoonku. Isaga oo haddaba la hadlayaa dhallintii ay isku faca ahaayeen kuna canaanaya iney kaalintoodii gabeen waxa uu yidhi:

Nimankii Almadar een lahaa odayaday dhaami

Isticmaarka nimankaan lahaa udubbaday saari

Ingiriiska nimankaan lahaa orodba way dhaafin

Iyaga isnoolayn kuwaan u asaraaraayey

Dhulka ololey uubaha la qoday uunka kala guurey

Ololaha colaaddiyo geyiga uuda demiweydey

Ummulaha la dooxiyo raqdaa haad ku wiirshiyey

Riyahaa ee'day idaha la qalay geela la af-duubay

Sengaa orod daraaddii dhexdu udub ka dhuubnaatay

Ummaddaa xumaataan lahaa haw arrimiyeene

Ula jeeddadoodaan arkay oo aayatiin malahe

Awr heeryadii cunaba waa lagu ogaadaaye

Imminkay af-kor utaagayaan edebla'aaneede

Imminkay Allow leeyihiin gaal isu egeyne

Isma eegto naag xumi halkay iin ku leedahaye

Ma laase waa ismoogyihiin iney obocdu hoostaalle!

Axmed Ismaaciil diiriye, Eebbe haw naxariistee, Cadan buu joogey kolkii Calanka laga taagay magaalada Hargeysa. Dad badan oo debedaha joogay oo imankariwaayeyna halkoodii ayey ku xuseen kuna dabbaaldegeen. Marxuunka oo isagu dadkaasi ka mid ahaa si gaar ah ayuu u xusay. Mar la weydiiyey wuxuu ka odhan lahaa arrintaana wuxuu yidhi:

Allow yaa Darwiishkii farriin debecsan gaadhsiiya

Allow yaa dadkaagii yidhaa dawladnimo qaaday

Allow yaa dabbaaldegiyo farax kala dul eedaama

Fardaha yaa dirkii dhooddi meer doona faracdiisa

Allow yaa darmaan farataqaan duqa u kooreeya

Allow yaa duleeddada Taleex uga dammaashaada

Dhaaxuu ku daakiray xaqoo naga dahsoonaaye

Ha daawado dadkow hiiliyo doogga soobbaxaye

Allow yaa dalluuntiyo qabriga dib uga soo saara

In dariiqadi nooshahay ooy dunida soo gaadhey

Oo dabkuu shiday rag kale dogobbo sii saaray

Allow yaa af lama daaliyee daacad ugu sheega!

Wax yar kolkii gobannimada la haystay Marxuunku wuxu saluugay sida ay wax u wadaan raggii maamulka la wareegey. Waxaanu curiyey maansadan soo socota:

Ayaantaan dhashiyo maanta oon uurka ka cirroobey

Hashii aan intaa iyo intaa oon la daba joogey

Hashii aan aroorida cidlada ah kula ugaadhoobay

Hashii markuu adhigu jabay araxdanaw quutay

Hashii aan Amxaarka iyo Kufriga ugu unuun gooyey

Ayaantay hallawdaba hashaan daba adeegaayey

Irmaanaa*tay Maandeeqe waa ibo kureyseene*

Innamada dhowaan ii kacaw weydin eersadaye

Carrabkiisu ruuxuu xunyahay aayatiin malahe

Namaydaan abaal marinne waana ambinaysaane

Afarteeda naas baan lahaa ubadka deeqsiiye

Ma afurin agoontii waddiyo kii ushow sidaye

NFD dhankeedaan lahaa u amar-ku-taagleeye

Arddisababa gee baan lahaa ayda doogga lehe

Iliilaha Jabbuutaan lahaa aayar soo mariye

Ood dheer ka saar baan lahaa aarka soo dhiciye

Ilaa ururka dayrtaan lahaa awrka haw tu'inne

Iimay ha daaqdaan lahaa adhaxda jiilaale

Iilkii Darwiishkaan lahaa udubka gaadhsiiye

Axan Sheekh Bashiir baan lahaa aarla'aan dhimaye

Ammuurahan isdhaafaan lahaa aakhirow tebiye

Axmed Gurey u sheeg baan lahaa iilka wuu qabanne

Oomaar dul gee baan lahaa uubti loo qodaye

Umalkeeda Maxammuud Xarbaan ka ag dhaqaaqeene

Nimanse aabbihii maali jirin looma aammine e

Waa taa abaar iyo dhulbaas u ambaqaaddeene

Ololkeedu waa iibbaxaa oogta waabberiye

Oon iyo harraad waa waxay la alwanaysaaye

Ergin iyo aroor qocondhalay adhi la daaqdaaye

Waataa ilmaha loogu xidhay geed adaahiye e

Goortaan hadhuubkow aslaa ula qalwayseene

Waxba arartu yey ila sii durkine waxan ku soo ooday

Ololii maruun baa la shidi kii arbacadiiye

Markaasaa rag iimaan qaba la egmandoonaaye

Aagaan ka buuxsada dhowaan ma arkidoontaane!

Axmed Ismaaciil Diiriye "Qaasin", Alla hawnaxariistee, marna kuma niyadsamaan sidii dalka loo maamulayey. Riyadiisina uma rumoobin. Isaga oo ka niyad jabsan maammulladii dalka isaga dambeeyey dad weynahana ku boorrinaya inaanay rajo beelin waxa uu mariyey maansada la yidhaa *Saadaal.* Waxaanu yidhi:

Dayaxaa la kala boobayaa iyo dirirkii cawleede

Dabagaabihii laga carceer dunina yeelkeede

Xiddigtii Dagaariyo la dhaaf diilintii Gurey e

Dibbaa laxaha loo eegayaa sacana waa daaf e

Duqii samada lagu sheegayiyo dide cirjiidhiiy e

Dabaylaha rag baa kala yaqaan dawga loo maro e

Hadba waqalka dihin Ruushku waw doogsin cararaaye

Daruuraha la weeraray nin ogi dan uga faallooye

Ha yeeshee dabkeedu ha ba'ee doqoni waa mooge

Nin da'adiisu meeshaa tagtay oo daallan baa ahaye

Daab gudimo weli sooma jarin wiilashaan diray e

Halka dunida lagu geeddi yahay dayiba maysaane

Ummaddii daryeel weli ma helin daacadda ahayd e

Sidii bay u dooyaysan tahay damashii weyneyd e

Sidii bay duleeddada dhar li'i ugu dabjeexaane

Sidii baa dugaag uga gurtaa daaqa xoolaha e

Sidii baa duddada aar dhaciyo dacaw u joogaane

Sidii baa Dagaalow biyaha loo dawariyaaye

Sidii bay degmadu ceelashii ugu darleeftaaye

Sidii bay u dabagoosi tahay haradii Dooloode

Oo weliba dibindaabyo iyo diriri joogtaaye

Waa kaa dareersaday Amxaar dayr cadkii dhalaye

Dembi ku hadli maayee ma arag dawladdaan rabaye

Isma doorin gaalkaan diray iyo daarta kii galaye

Dusha midabka Soomaalibaad dugulka mooddaaye

Misna laguma diirsade qalbigu waa dirkii Karal e

Meeshaan dad aan urursho iyo darar ka eegaayey

Iyaba waa darxumo ii hadhaye dacar miyaan leefay

Ma dorraato raadkaan dhigaan dib ugu soo laabtay

Sidii oon dayeysnahay miyaan dawgii ka hallaabay

Waxba hadalku yuu ila durkine waxaan ku soo duubay

Maruun buu daf soo odhan nabsigii diinku soo sidaye

Maruun bay daruur caafimaad dooxa soo rogiye

Dirridaa abaarta ah marbaa doog ka soo bixiye

Dibjirka iyo mar baa reer miyigu daasadaa qubiye

Maruun buu digiigixan raggii daallanaan jiraye

Uu dabar-dambeedka iyo dhitiyo diidi keenada e

Maruun buu daboolka iska rogi doob la quudhsadaye

Dibnihii shakaallaa mar baa doodda loo furiye

Markaasaa la deydeyi xaqii naga dahsoonaaye!

Mar kale oo uu Marxuunku saluugay sida uu *Maxamed Xaaji Ibraahim Cigaal* (Naxariistii Janno Alla ha ka waraabiyo isna eh), oo kolkaa ahaa Ra'iisula wasaarahii Soomaaliya, wax u wadana wuxuu yidhi:

Tabtaa ina Cigaalow waddaan tacab qasaaruun dheh

Tartan meelna aan gaadhiniyo turuqyo daaluun dheh

Tamashlaha aan meel looga dhalan tookh u socodkeeda

Toddobaad waxaan gaadhiniyo tuhumo beenaad dheh

Dhammaan Ciisa Musaha tadhahay ee taajka wada qaatay

Taariikh Isaaq ugu horloo maanta timid uun dheh

Toddobadan aad soo doorateen taran haddaad mooddey

Tukayaal hormuud laga dhigiyo toxoble daayeer dheh!!

Afartaa tacliintaan bartiyo tix iyo geeraar dheh

Tiiqtiiqsi hadal loo yidhoo tudhis la'aaneed dheh

Tol-yaraha hubkii dili jiriyo toorri iyo seef dheh

Toban guuradaan nabadgelyada taabka ku adkeeyey

Aan talada kaa qayb gashey baad tahar i goyseene

Habar Yoonistii lagu tuntiyo Ciidagale toos dheh

Mar hadday tolniimadii horiyo talawadaag diidey

Nin walbaa wuxuu taransadiyo tab iyo xeeshii dheh!

Wuxuu Marxuunku Burco iyo Hargeysa isaga dab qaadaba waa dambe ayuu *Xamar,* oo ahayd Magaalamadaxdii dalka, booqasho ku gaadhay. Intii uu, haddaba, Xamar joogay waxa la soo xidhiidhay nin ay walaal yihiin oo la yidhaa *Maxamed-Kayd. Waxaanu* weydiiyey sida ay Xamar ahayd kolkaa iyo wixii uu kala kulmay. Isaga oo arrintaa ka warcelinaya wuxuu Marxuunku yidhi:

Mugdi baan ka gacan haadiyaa Maxamekeydowe

Maangade abaara iyo dirri baan maax ka deyaaye

Geel baan maqaarka u sidaa midi ka dhiiqeyne

Soomaali midab doorsantaan meeday leeyahay

Rag musbaar dhegaa kaga jiraan maqal ka tuugaaye

Milicdaannu sheekaysannaa maalin abidkeede!!

Axmed Ismaaciil Diiriye wuxu ahaa nin qoloqolaysiga neceb. Waxaanu u arkayey inaan meel lagu gaadhahayn. Doorashooyinkii dalka ka dhicijirey buu nin ay walaal yihiin oo lagu naanayso *Sanyare* ku biiray ururkii leegada (SYL) isaga oo u arkayey inuu walaalkii ururka qolo ahaan ugu biiray si uu u taageero *Xaaji Ibraahin Cismaan Food (Basbaas)* oo ka sharraxnaa ururka. Isaga oo haddaba la hadlaya *Sanyare* waxa uu yidhi:

Sanyarow dharkayn lama cuno iyo midho dhunkaaleede

Dhandhamooyin badan baa jiroo aad ku dhimataaye

Dhereg ma laha dhuuniga xuneen cunaha dhaafeyne

Hal libaax dharqaday uu jidhiyo dhiigba ka idleeyey

Haw dhuran dhurwaagii laftuu dhuuxay eersadaye

Dhagar aanad gelin Aw Basbaas yuu ku dhaxalsiinne*

Dhexda yaanu maro kuugu xidhin dhiig tif leeyahay

Dhulka niman samaantiisa wadin yaan lagaa dhigine

Dhiinraac ha noqon adigoo dhawr gu' soo jiraye

Dhalanteed xareed waw egyahaydheehashada guude

Dhegley lagama soo daro oowaa dhamac Kaliileede

Adiguna dhabada weecsinta ah dhaanka haw rarine!

Marxuunka oo dhallin yaro ah ayaa ka qayb galay gar odayaal jilbaha isu aasteen. Markii garti dhammaatay ayey odayadii oo ka yaabbanaa sida uu arrinka u wadey iyo sida uu arrinta jidkeedii u mihiibsiiyeyba ku yidhaahdeen, "Waar waxaannu ku moodayney dhallinyaree arrimahanna miyaad gashaa?" Weydiintaa isaga oo ka warcelinaya ayuu curiyey maansada caanka ah ee la yidhaa *Macaan iyo qadhaadh.* Isaga oo odayaashii la hadlaya naftiisana tilaamaya wuxuu yidhi:

***Dacartuba marbay malab dhashaa ood muudsataa dhabaqe*

Waxan ahay macaan iyo qadhaadh meel ku wada yaalle

Midigtayda iyo bidixdaydu waa laba mataanoode

Midi waa martida soora iyo maata daadihise

Midina waa mindiyo xiirayiyo mur iyo deebaaqe

Masalooyin talantaalliyaan maandhow leeyahaye

Nin majiira keliyuun qabsada hay malaynina e

Marbaan ahay muddeec camal san oon maagista aqoonne

Marna macangag laayaanahoo miiggan baan ahaye

Marbaan ahay muftiga saahidnimo mawlacaw gala'e

Marna Mukhawi waashoo xumaha miista baan ahaye

Marbaan ahay nin xaaraan maqdaca marin jidiinkiise

Marna tuug mu'diya baan ahoon maal Rasuul bixinne!

Marbaan ahay maqaam awliyaad maqaddinkoodiiye

Marna mudanka shaydaanka iyo maal jinbaan ahaye

Marbaan ahay murtiyo baanisaba madaxda reeraaye

Oo ay weliba muuniyo dulqaad igu majeertaane

Marna reer magaal Loofaroon muuqan baan ahaye!

Waxan ahay nin midabbeeya oo maalinbays roga e

Muuqaygu gelinkiiba waa muunad goonniyahe

Miisaanna ima saari karo nin i maleeyaaye

Muslinka iyo gaalada dirkaba waan micna aqaanne

Malaa'iigta naartiyo jannadu waygu murantaaye

Ninkii maalmo badan soo jiree madaxu boosaystay

Ee inan rag maamuli yiqiin waa i maan garanne

Ninkastaw halkii kuula mudan ee ay muhato laabtaadu

Ee aanad madaddaaladeed ugala maarmaynin

Iska soomar waa kuu bannaan marinkad doontaaye!

Intii uu maammulkii *Maxamed Siyaad Barre* cadaadiska ku hayey waqooyiga Soomaaliya suugaan badan ayuu *Marxuunku* curiyey. Waxana ka mid ah maansada la yidhaa *Hargeysa* oo uu curiyey 1984kii. Isaga oo Qaasin ka yaabbanaa sida loo galay magaaladii Hargeysa iyo dadkeedii hormoodka u ahaa gobannimadii uu wax badan u calaacalay una soo halgamay ayuu yidhi :

Hargeysaay anaa kaa hurdee laguma haysteene

Haddaan soo hanbaabbirilahaa heec ma noqoteene

Horaad dacara kuma nuujiseen hooya beenihiye

Halaq iyo abees kuma gam'een hadhacyadaadiiye

Huluulaha col kuuguma jireen soo hamaansadaye

Hantidaada muu weerareen horor wax boobaaye

Hareertaada lama soo fureeen haaway doobadahe

Haweenkiyo carruurtaad lahayd lama halgaadeene

Hablahaaga muu guursadeen haybti garanwaaye

Hog dalluuna kama qayliyeen hanaddadaadiiye

Hanuunshiyo indheergaratadii hode ma dhaafeene

Hadhaa laguma sheegeen raggii noo horrayn jiraye

Hoos looma eegeen kuwii hawlkarka ahaaye

Hoosaasiyaal uma shireen horumarkaagiiye

Maad hoos dhigteen labada sacab hooge baadiyahe

Habro looma doorteen golii haybadda lahaaye

Hiirtaanyo iyo ciil wadnuhu ima hiqleeyeene

Haasaawaha iyo sheekadii lama hagoogteene

Ninna hadalka kama dhawrsadeen kuu hagaag bido e

Hootada afaysani boqnaha igama heerteene

Dhammaan hooballadi may qaxeen hibadu saarrayde

Hogyaqaannadaadii murtida lama halleeyeene

Heesaagi lama quudhsadeen hiray cadaawaaye

Hayeeshee habeen guulleh baad heli ayaan dhowe

Had aan sii fogeyn waxad sugtaa heego iyo roobe

Hillaac caafimaadbaa ku mari hogol daruureede

Heeryada ragbaa kaaga furi hub iyo baaruude

Hiddo-dhalad wixii aan ahayn waa lagaa hudine

Hor ilaahay waan kaa xorayn hawshan kuu timiye

Insha-Allah hooy nabadgelyaa lagugu soo hoyne!!

Ugu dambayntii, *Axmed Ismaaciil Diiriye*, oo maanta ku geeriyoodey magaalada Hargeysa innagama dhiman ee wuu innaga abraaray. Inta maansadiisu jirtana magaciisu wuu jiridoonaa. Kama danbayntii, bahda **Hal-aqoon** waxaay halkan uga soo baroordiiqaysaa dhammaan qoyskii, xigaalkii iyo dadweynaha Soomaaliyeed meelkasta oo ay joogaanba. Waxaanay leeyihiin Eebbe naxariistii Janno ha ka waraabiyo Marxuunka innagana dhammaanteen samir iyo iimaan haynaga siiyo. Aammiin

---

* ***Xaaji Ibraahim Cismaan Food*** oo loo yiqiin "*Basbaas*", Alla ha u naxariistee, waxa uu ahaan jirey mudane ka tirsan golihii baarlamaanka Soomaalida. Dawladdii *Cabdirashiid Cali Sharmaarke* wuxuu ka ahaa wasiirka Baayac mushtarka

**Maansadaasi waxay ka mid tahay maansooyin farabadan oo uu af-ingiriisi u haltebiyey Prof. B.W. Andrzejewski kuna soo saaray buuggiisii ugu dambeeyey ee uu saaro magaciisana la yidhaa:

An Anthology of Somali Poetry lana qortay Marwo Sheila Andrzejewski.

**** Qoraalkan wuxu markii u horreysey ku soobaxay warsidaha Hal-aqoon tirsigiisii 1aad iyo 2aad ee xidhmadii IIaad.*